

כלים שבורים: חלום ושברו

שלומי ברנד

לזכרו ולעילוי נשמתו של ירא שמים
ופורץ דרך (שאין ממחין בידו)
או:
קודמכל, כתמיד, רבנכר –
ורק אחרכך, אמבכלל, רבמכר (דוד אבידן).

[א]

מעשה שהיה: בטרם התחלתי את לימודי באוניברסיטה הסיע אותי הרב שג"ר בטרמפ. בתחילת הנסיעה הוא שאל אותי על תוכניותי לזמן הקרוב ואמרתי לו שבכוונתי ללמוד בחוג לתלמוד שבאוניברסיטה העברית. הרב תמה על כך ושאל אותי לשם מה נדרש לימוד כזה באוניברסיטה, ומאז נפלה שתיקה עד לסיום הנסיעה.

אני שתקתי כי לא הבנתי את הרב שג"ר; הרי הוא זה שהביא את החשיבה המחקרית אל עולם הישיבות, ומדוע דווקא הוא מתפלא על כך? למרות שלא הייתי מחובשי ספסלי בית המדרש לאורך זמן ובהתמדה, הרגשתי שהרב מאוכזב ממני. לא כך היא דרכה של תורה.

[ב]

נקפו השנים ובינתיים התוודעתי לעולם התלמוד האקדמי מ'כלי ראשון'. בשנת תשס"ד יצא ספרו של הרב "כלים שבורים", ובאמצעותו הצלחתי לפרש לעצמי את שתיקת הרב ולדעת את מקומי.

אם בפרק הראשון (שבחלק הראשון) של ספרו, ניכרת גמישות ביחסו של הרב לפוסטמודרניזם,¹ הרי שבהתבטאויותיו לאחר מכן ביחס ללימוד ניכרת עמדה נחרצת יותר ופחות סובלנית.

¹ למשל בחתימת הפרק בעמוד 28: "... עולם האפשרויות גבוה יותר מעולם שבו שולט עקרון-מציאות נוקשה".

כך בחלק א, פרק ב (עמוד 32): "את שורשיו ימצא האדם המודרני בביהמ"ד הישן והנושן".

ואחר כך: "שלא כמוסד האקדמי, בית המדרש איננו ממלא רק פונקציה של הנחלת ידע, אלא גם פונקציה חינוכית...".

ובהמשך הספר: "כשמדברים על הבסיס של חינוך דתי, אין לי ספק שחינוך דתי הוא ראשית כל חינוך חרדי, במובן החרדי של המושג... החינוך התיכוני חייב להתבסס על חינוך תורני ישיבתי במובן השורשי של המלה: 'קצות' ו'נתיבות', מסילת ישרים וחובות הלכות, זהו הבסיס לאינטימיות ולהזדהות עם תורה ומצוות" (חלק שני, פרק ב, עמוד 82).

וקשה: אם בעולם הישיבות קיים קושי לרוב התלמידים למצוא עניין ב'קצות' ו'נתיבות', והדבר בא לידי ביטוי בזניחה הכמעט מוחלטת של לימוד הגמרא לאחר עזיבת הישיבה (למעט לימוד הדף היומי²), מדוע סבור הרב ללא ספק ("אין לי ספק") ש"החינוך התיכוני חייב להתבסס על חינוך תורני ישיבתי במובן השורשי של המלה: 'קצות' ו'נתיבות'...?"

זאת ועוד: הרב שג"ר גילה אמפתיה כלפי אנשים שהתקשו להשתלב בלימוד הגמרא המסורתי. מדוע הוא סבור שעוד בנערות צריך להתחנך על ברכי ספרות האחרונים? איזו אינטימיות ימצא בה הנער שאח"כ יתבגר ואולי ימאן באשת נעוריו?

הרב עצמו היה מודע לכך שמדובר בפסיחה על שתי סעיפים, וכך הוא כותב ביחס לעמדתו:

"יהיו ודאי כאלה שיעקמו את האף נוכח גישה זו ויראו בה גישה סכיזופרנית", אולם הרב סבור ש"היכולת לחיות בסתירות ולהביאן לכלל מתח של הפריה הדדית ולא להרס עצמי, מחייבת רמה דתית עמוקה בהרבה מהניסיון ליישבן בצורה רדודה ומתוך שטחיות" (עמוד 82). רמה דתית עמוקה זו נרכשת לדעתו באמצעות הלימוד הבלתי אמצעי המקובל בישיבה המסורתית.

אני מתקשה לחבר בין שני שסעים העולים מדברי הרב: אחד במחשבה והשני למעשה. ראשית, אני מוצא סכיזופרניה בפער שבין הגמישות אותה ציינתי בהשקפת הרב בפרק הראשון של ספרו, לבין עמדה הרבה יותר דוגמטית ביחס לחינוך תורני.

² לתופעה זו מתייחס הרב בספר בעמודים 32-30.

שנית, לא לחינם מרבית תלמידי הרב, הן מבוגרי 'הטייסת' והן לאורך השנים, מתמקדים בשיעורים ובשיח סביב עולם מחשבת החסידות, עולם נוסף שהרב שג"ר הוא מהראשונים להביאו לעולם הישיבות שלנו.³ את יגיעת הגמרא ושילוב השיח המחקרי והמסורתי נושא בעיקר הרב יהודה ברנדס (שאף בחר לקרוא לחידושו למסכת כתובות: מדע תורתך).

אף זו סכיזופרניה בעיני: אם התלמוד עיקר, מדוע הוא מביא בעיקרו לידי לימוד מחשבה?

[ג]

הרב שג"ר סבור שבחינוך לעולם אמוני חשובה "האמונה בעולם יציב, שורשי ומושגח". לדעתו "העיקר אינו התוכן, אלא הצבע והמנגינה" (עמוד 32).

אחת מהמילים השגורות על לשונו של הרב בשיעוריו השונים היתה המילה "עצמו". הרב חינך להתייחסות לדברים כשלעצמם, חינוך לאקזיסטנציאליזם דתי.

דווקא משום כך אני סבור שהעיקר הוא התוכן ולא רק הצבע והמנגינה. העיקר הוא האתיקה התלמודית הסיזיפית ולא האסתטיקה של 'תורת הבחינות של רבי נחמן מברסלב'.

לא באתי לקרוא ללימודי תלמוד באוניברסיטה, אלא להציע שחשוב להתייחס לדבר כשלעצמו. כפי שהסברא והמסקנה ההלכתית והרעיונית באות בתלמוד לאחר יגיעה ארוכה ואין קיצורי דרך, אלא יש ללמוד כל דבר לעצמו, כך יש ערך בלימוד המחקר כשלעצמו בבית גידולו (כפי שחינך הרא"ש רוזנטל, חוקר תלמוד ירא שמים).

אכן, אני רואה ערך בהצבת התלמוד במרכז הלימוד בגלל שהצבע והמנגינה של ספר זה הוא "לפום צערא אגרא". בדרכו של הרב שג"ר בלימוד הגמרא מצאתי את שלבי חפץ.

[ד]

על משקל דברי הרא"ה שאכן הנו אדם קרוע, לעניות דעתי חלק מתורתו של הרב שג"ר קורע אותך כתלמיד. לדעתי, קיים פער גדול בין עולמו התורני של הרב והליכותיו לבין הליכותיהם של חלק לא מבוטל מן התלמידים החוסים בצלו, ביניהם אני. לכן, תלמידי

³ ראה בספרו: חלק ב, פרק חמישי.

חכמים לא מעטים שזיהו את החופש במחשבתו ושמו לב ל'סכנות' בחופש זה, התנגדו לדרכו ולא הציעו לתלמידים מחפשי דרך ללמוד אצלו. אצלם באה לידי ביטוי הסכיזופרניה בכך שהשתתפו בהלווייתו. יותר קל להכיל אדם במותו מאשר בחייו...

בחרתי לשתוק באותו טרמפ כי לא ציפיתי לעמדה נחרצת כל כך ביחס לעולם לימודי שאליו נזקק הרב שג"ר עצמו בלימוד ספרות חז"ל. ייתכן ששתיקת הרב היתה התשובה לסברת שקר שלי בלימוד גפ"ת (ע"פ ליקוטי מוהר"ן סד).